
Віктор Маркусь

КРИМІНАЛІСТИКА

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
КОНДОР
2007

ББК 67.9(4УКР)6я73
М 16

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист МОНУ № 1.4/18-Г-151 від 23.01.2007 р.)*

Схвалено Вченою радою Інституту повітряного і космічного права НАУ,
м. Київ (протокол № 3 від 16.11.2005).
Схвалено Вченою радою Національного авіаційного університету, м. Київ
(протокол № 10 від 21.12.2005 р.)

Рецензенти:

Кудлай Т.П. — директор Інституту повітряного і космічного права НАУ,
Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор;
Литвин О.П. — завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Ака-
демії муніципального управління, доктор юридичних наук, професор;
Роцін О.І. — кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального пра-
ва, процесу і криміналістики Академії праці і соціальних відносин ФП України.

Маркусь В. О.

М 16 Криміналістика. Навчальний посібник — К.: Кондор, 2007. — 558 с.

ISBN 978-966-351-090-3

Навчально-практичний посібник з криміналістики підготовлений відповідно програми з дисципліни «Криміналістика», в якій автор висвітлює основні загальні та спеціальні дослідження з висоти свого практичного досвіду експерта-криміналіста і викладача вузу. Згідно із системою криміналістики, в книзі послідовно розкриті всі її чотири складові частини:

1) теоретичні основи криміналістики (методологія); 2) криміналістична техніка; 3) криміналістична тактика; 4) криміналістична методика розслідування окремих видів злочину.

Книга може бути використана студентами, аспірантами і викладачами юридичних вузів і факультетів; курсантами і слухачами вищих навчальних закладів правоохоронних відомств, а також практичними працівниками науково-дослідних експертно-криміналістичних установ.

ББК 67.9(4УКР)6я73

ISBN 978-966-351-090-3

© Маркусь В.О., 2006
© «Кондор», 2006

Зміст

ВСТУП	10
ЧАСТИНА ПЕРША. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИКИ	14
ТЕМА 1. Загальнотеоретичні положення становлення і розвитку методології криміналістики	15
§ 1. Поняття криміналістики. Її історичні витоки	15
§ 2. Вихідні положення криміналістики як науки	19
§ 3. Система криміналістики	26
§ 4. Методи, що застосовуються у криміналістиці	29
§ 5. Місце криміналістики в системі правових наук	33
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	34
ТЕМА 2. Криміналістична ідентифікація та діагностика	35
§ 1. Науково-теоретичні основи криміналістичної ідентифікації	35
§ 2. Види та форми криміналістичної ідентифікації	38
§ 3. Об'єкти криміналістичної ідентифікації	41
§ 4. Суб'єкти криміналістичної ідентифікації	44
§ 5. Загальні та власні ідентифікаційні ознаки	45
§ 6. Криміналістична діагностика і її завдання	47
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	49
ЧАСТИНА ДРУГА. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА	50
ТЕМА 3. Загальні положення та структура криміналістичної техніки	51
§ 1. Поняття, система та завдання криміналістичної техніки	51
§ 2. Суть і призначення техніко-криміналістичних засобів	54
§ 3. Правові основи використання техніко-криміналістичних засобів ...	57
§ 4. Техніко-криміналістичні засоби, що використовуються для збирання об'єктів криміналістичної інформації	60
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	62
ТЕМА 4. Засоби і методи криміналістичної (судової) фотографії та її практичне використання в розслідуванні й розкритті злочинів	63
§ 1. Поняття про криміналістичну фотографію, її предмет і завдання	63
§ 2. Засоби криміналістичної фотографії	66
§ 3. Стадії фотографічного процесу	70

§ 4. Методи та способи фотозйомки	71
§ 5. Види фотозйомки під час здійснення слідчих дій	76
§ 6. Особливості фотозйомки окремих слідчих дій і їх об'єктів. Специфіка фотозйомки трупа	82
§ 7. Процесуальне оформлення застосування криміналістичної фотозйомки	88
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	89
ТЕМА 5. Криміналістична трасологія	91
§ 1. Поняття, предмет і завдання судової трасології	91
§ 2. Механізм утворення слідів	95
§ 3. Класифікація видів слідів у трасології	96
§ 4. Основні правила роботи зі слідами	99
§ 5. Основи методики трасологічної експертизи	104
§ 6. Стадії криміналістичної ідентифікаційної експертизи	106
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	109
ТЕМА 6. Криміналістична дактилоскопія	111
§ 1. Поняття папілярних узорів та їх властивості	111
§ 2. Типи слідів пальців рук і види їх утворення	116
§ 3. Методи та способи виявлення і фіксації латентних слідів папілярних узорів пальців і долонь рук	117
§ 4. Правила фіксації, вилучення й пакування об'єктів зі слідами рук на місці події	125
§ 5. Фотографування та опис слідів рук у протоколі огляду місця події ..	127
§ 6. Криміналістичне значення слідів людини у розслідуванні та розкритті злочинів	129
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	131
ТЕМА 7. Криміналістична (судова) балістика	133
§ 1. Коротка історія розвитку судової балістики	133
§ 2. Судова балістика – як галузь криміналістичної техніки з розслідування та розкриття злочинів	135
§ 3. Класифікація ручної стрілецької вогнепальної зброї	142
§ 4. Класифікація боєприпасів до ручної вогнепальної зброї	145
§ 5. Слідчий огляд вогнепальної зброї та її фіксація у протоколі	148
§ 6. Сліди дії вогнепальної зброї, що виникають при пострілі на гільзах, кулях, шроті, картечі, пижах і перешкодах	150
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	157
ТЕМА 8. Криміналістичне дослідження документів, письма та почерку	159
§ 1. Короткий нарис історії експертизи письма	159
§ 2. Загальні положення криміналістичного дослідження документів ..	164
§ 3. Криміналістичне дослідження письма	167
§ 4. Класифікація загальних ознак почерку	172

§ 5. Класифікація власних ознак почерку	176
§ 6. Розробка та складання розшукової таблиці за почерком	185
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	190
ТЕМА 9. Техніко-криміналістичне дослідження документів	191
§ 1. Поняття, завдання та об'єкти техніко-криміналістичного дослідження документів	191
§ 2. Криміналістичні норми та засоби огляду документів	194
§ 3. Дослідження часткових змін у документах	198
3.1. Підчистка	198
3.2. Травлення	199
3.3. Дописка. Домальовка	200
3.4. Заміна фотокарток	202
3.5. Заміна частин (аркушів) документа	203
3.6. Встановлення змін у відбитках печаток і штампів.	203
3.7. Підробка підписів.	208
§ 4. Сучасні техніко-криміналістичні засоби попереднього	213
й експертного дослідження речових доказів	213
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	221
ТЕМА 10. Криміналістичне ототожнення людини за зовнішніми ознаками.	
Словесний портрет опису людини	223
§ 1. Поняття та значення власних зовнішніх ознак людини	223
§ 2. Криміналістичні правила опису зовнішніх ознак людини	227
§ 3. Основні методики встановлення й ототожнення людини за зовнішніми ознаками	229
§ 4. Методика опису зовнішніх анатомічних ознак людини (словесний портрет)	232
§ 5. Опис функціональних ознак людини	236
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	238
ТЕМА 11. Криміналістичні обліки, їх види та можливості в розкритті злочинів ..	239
§ 1. Історичні аспекти розвитку кримінальної реєстрації злочинців	239
§ 2. Поняття, система та призначення криміналістичних обліків	244
2.1. Правові основи криміналістичної реєстрації	249
2.2. Об'єкти криміналістичної реєстрації	250
2.3. Реєстрація, зосередження і систематизація об'єктів криміналістичного обліку	252
§ 3. Основні положення алфавітної і дактилоскопічної реєстрації	256
§ 4. Правила виведення дактилоскопічної формули за 10-ти пальцевою системою обліку	258
4.1. Основна частина дактилоскопічної формули	258
4.2. Додаткова частина дактилоскопічної формули	260
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	265

ЧАСТИНА ТРЕТЯ. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА.....	267
ТЕМА 12. Загальні положення криміналістичної тактики	268
§ 1. Основні поняття і прийоми криміналістичної тактики	268
§ 2. Криміналістична тактика і практика боротьби зі злочинністю	271
§ 3. Поняття, зміст і види слідчих ситуацій	274
§ 4. Поняття тактичної рекомендації, комбінації, тактичного рішення та ризику	277
§ 5. Тактика процесуальних дій	282
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	285
ТЕМА 13. Криміналістична тактика слідчого огляду місця події	287
§ 1. Поняття слідчого огляду, його види, об'єкти та особливості	287
§ 2. Огляд місця події та огляд місця злочину, їх суть і обсяг	291
§ 3. Етапи огляду місця події: підготовчий, робочий, заключний	292
§ 4. Методи і способи огляду місця події	297
§ 5. Огляд трупа на місці його виявлення. Проведення ексгумації.....	299
§ 6. Криміналістична тактика інших видів слідчого огляду	303
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	306
ТЕМА 14. Криміналістична тактика обшуку та виїмки	307
§ 1. Поняття тактики обшуку, об'єктів обшуку та об'єктів пошуку	307
§ 2. Тактичні особливості стадій обшуку	313
§ 3. Види обшуку та його технологія	318
§ 4. Провадження виїмки	323
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	325
ТЕМА 15. Призначення та проведення судових експертиз	327
§ 1. Використання спеціальних знань у розслідуванні та попередженні злочинів	327
§ 2. Тактика підготовки, призначення та проведення судових експертиз ...	330
2.1. Класифікація судових експертиз за видом їх проведення	332
2.2. Основні тактичні правила з підготовки, призначення та проведення судових експертиз	334
§ 3. Види зразків для порівняльного дослідження	337
§ 4. Стадії (процес) експертного дослідження	340
§ 5. Оцінка і використання експертного висновку ініціатором експертизи	344
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	345
ТЕМА 16. Тактика пред'явлення для впізнання	347
§ 1. Поняття, види і підготовка до пред'явлення для впізнання	347
§ 2. Тактичні прийоми окремих видів впізнання	351
2.1. Пред'явлення для впізнання людей.	351
2.2. Пред'явлення для впізнання трупа.	352

2.3. Пред'явлення для впізнання предметів, документів та тварин	353
2.4. Пред'явлення для впізнання ділянки місцевості і приміщень.	354
2.5. Впізнання за знімками на фотокартках	354
§ 3. Фіксація ходу і результатів пред'явлення для впізнання	355
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	356
ТЕМА 17. Криміналістична тактика підготовки і проведення допиту	357
§ 1. Поняття про допит, його види і значення	357
§ 2. Підготовка до допиту	361
§ 3. Загальні положення тактики допиту свідків і потерпілих, підозрюваних та обвинувачених	364
§ 4. Тактика допиту при виявленні неправдивих свідчень	372
§ 5. Особливості тактики допиту неповнолітніх	377
§ 6. Тактика інших видів допиту	379
§ 7. Фіксація ходу та результатів допиту	382
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	383

**ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА. КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ
ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ** **385**

ТЕМА 18. Загальні положення криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів	386
§ 1. Поняття криміналістичної методики, її системи і завдання	386
§ 2. Основні частини, принципи і структура криміналістичної методики	390
§ 3. Поняття криміналістичної характеристики злочинів	393
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	395
ТЕМА 19. Розслідування злочинів, скоєних проти життя і здоров'я. Методика розслідування вбивств	397
§ 1. Поняття і криміналістична характеристика вбивств	397
§ 2. Початкові та наступні слідчі дії при розслідуванні вбивств	400
§ 3. Особливості розслідування деяких видів вбивств	403
3.1. Розслідування без трупа (зниклого)	403
3.2. Розслідування з невпізнаним трупом.	403
3.3. Розслідування з частинами розчленованого трупа.	404
3.4. Розслідування дітовбивства	404
§ 4. Розслідування заподіяної шкоди здоров'ю	405
4.1. Криміналістична характеристика	405
4.2. Початкові слідчі дії	406
4.3. Наступні дії і розслідування при виключних обставинах	407
§ 5. Розслідування вбивств на замовлення	409
5.1. Загальна криміналістична характеристика вбивств	

на замовлення	409
5.2. Проведення окремих слідчих дій по збору доказів при розслідуванні вбивств на замовлення	412
5.3. Використання «психологічного портрету» потенційних виконавців вбивств на замовлення	413
5.4. Використання криміналістичної техніки й можливостей експертно-криміналістичних досліджень	415
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	418
ТЕМА 20. Криміналістична методика розслідування крадіжок, грабежів та розбійних нападів	419
§ 1. Криміналістична характеристика крадіжок, грабежів та розбійних нападів	419
§ 2. Типові слідчі ситуації та шляхи їх вирішення. Особливості початкового та наступного етапів розслідування	425
§ 3. Організаційні і тактичні питання, що вирішуються при огляді місця події у справах про крадіжки, грабежі та розбійні напади	431
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	433
ТЕМА 21. Особливості розслідування злочинів, скоєних засудженими в установах виконання покарань	435
§ 1. Криміналістична характеристика злочинів, скоєних засудженими, які відбувають покарання в УВП (установах виконання покарань)	435
§ 2. Невідкладні початкові слідчі дії та їх взаємодія з режимними й оперативно-розшуковими заходами	438
§ 3. Особливості методики розслідування окремих видів злочинів, скоєних в УВП	445
§ 4. Попередження скоєння злочинів в УВП	450
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	454
ТЕМА 22. Особливості методики розслідування злочинів, скоєних у сфері економічної діяльності	455
§ 1. Поняття підприємства, його кредитування та фінансово-господарської діяльності	455
§ 2. Поняття ознак складу злочину за незаконно отриманий кредит і способи його скоєння	459
§ 3. Підстави для порушення кримінальної справи за незаконне отримання кредиту та її розслідування	462
§ 4. Початкові слідчі дії при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності	464
§ 5. Поняття фіктивного підприємництва та його розслідування	468
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	474

ТЕМА 23. Особливості методики розслідування злочинів, скоєних у сфері комп'ютерної інформації	475
§ 1. Поняття і розвиток комп'ютерної інформації та характеристика злочинних груп у цій сфері. Основні комплектуючі частини комп'ютера і їх призначення	475
§ 2. Основи комп'ютерної злочинності, види комп'ютерних злочинів і основні напрямки комп'ютерних посягань	480
§ 3. Криміналістична характеристика комп'ютерних злочинців	485
§ 4. Особливості методики слідчих дій при розслідуванні комп'ютерних злочинів	490
§ 5. Сучасні можливості використання мобільних комплектуючих науково-технічних засобів при розслідуванні та розкритті злочинів	493
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	505
ТЕМА 24. Особливості методики розслідування злочинів скоєних проти безпеки руху та експлуатації транспортних засобів	507
§ 1. Загальна криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються на транспорті	507
§ 2. Криміналістична методика розслідування окремих видів злочинів на транспорті	511
§ 3. Загальні положення, принципи, етапи та основні напрямки і рекомендації з розслідування авіаційних подій у цивільній авіації	524
§ 4. Класифікація авіаційних подій та інцидентів	528
§ 5. Організація розслідування авіаційних подій. Дії місцевих посадових осіб до приїзду Комісії з розслідування	530
§ 6. Дії Комісії з прибуттям на місце розслідування авіаційної події	532
§ 7. Основні функції і завдання голови Комісії з розслідування авіаційної події	539
§ 8. Права і обов'язки членів Комісії та інших учасників розслідування авіаційної події	541
§ 9. Поняття авіаційної травми та їх різновиди	543
§ 10. Особливості огляду місця авіаподії і трупа (залишків трупів) при авіаційній катастрофі	545
§ 11. Вилучення речових доказів при огляді місця авіаційної події	547
§ 12. Основні питання, що вирішуються судово-медичною експертизою при авіаційній травмі	549
§ 13. Приклади із практики розслідування авіаційних подій у цивільній авіації	549
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки	553
Список використаної та рекомендованої літератури	555